

ОСОКИНА В.В.,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
кафедра теоретичної і прикладної економіки,
к.е.н., доцент
РУДЕНКО Н.В.
Інститут міжнародних відносин НАУ
кафедра міжнародних економічних відносин і бізнесу
к.е.н., доцент

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ НА РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНИХ РИНКІВ ПРАЦІ

Анотація. В статті розглянуто особливості впливу глобалізації світової економіки на розвиток національних ринків праці. Запропоновано ряд заходів для мінімізації негативних наслідків впливу глобалізації на розвиток ринку праці в Україні.

Ключові слова: глобалізація, вплив глобалізації, наслідки глобалізації, світова економіка, ринок праці, соціально-трудова відносина, макроструктурний рівень зайнятості.

Annotation. The article considers the special features of World Economy globalization's influence upon the development of national labor-market. It offers the row of arrangements as for minimization of negative consequences of influence of globalization upon the development of the labor-market in Ukraine.

Keywords: globalization, influence of globalization, consequences of globalization, World Economy, labor-market, social and labor relations, macro structural level of employment.

Постановка проблеми. В умовах посилення посткризових явищ у глобалізованій світовій економіці відбуваються зміни у сфері соціально-трудова відносин, пов'язані зі значною залежністю національних економік від загальносвітових тенденцій розвитку. Некерованість зазначених процесів може призвести до вкрай негативних соціально-економічних наслідків розвитку ринку праці в Україні. Завчасне визначення пріоритетних напрямів і масштабів суспільних перетворень, обґрунтування їх взаємодії з процесами зайнятості та прогнозна оцінка очікуваних соціально-економічних наслідків від запровадження конкретних заходів щодо регулювання ринку праці дасть можливість сприяти позитивним перетворенням. Саме тому в умовах посилення посткризових тенденцій поступово актуалізуються проблеми визначення тенденцій розвитку національного ринку праці в умовах глобалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення проблеми. Дослідженню окремих питань впливу глобалізації на ринок праці та зайнятість населення присвячені численні публікації науковців, зокрема С. Бандура, О. Грیشної, А. Колота, Е. Лібанової, Л. Лісогор, В. Новицького, В. Онікієнка, Ю. Пахомова, І. Петрової, Л. Шевченко та ін. Проте на сьогодні в Україні досить актуальними є дослідження, які комплексно оцінюють особливості впливу глобалізації на розвиток національних ринків праці у відкритих економіках. При цьому вкрай важливо, щоб науковий аналіз тенденцій і змін, що відбуваються на ринку праці, набув системного характеру і дозволив належною мірою оцінити наслідки впливу як глобалізації в цілому, так і світової економічної кризи, зокрема. Слід враховувати те, що фундаментальне й усебічне вивчення цієї проблеми з обґрунтуванням способів її вирішення є необхідною умовою, з одного боку, чіткого визначення стратегічних інтересів держави в розвитку її трудового потенціалу, а з іншого — формування ефективної соціальної політики, в тому числі й у сфері зайнятості населення.

Метою статті є визначення особливостей впливу глобалізації на розвиток національного ринку праці.

Виклад основного матеріалу. В умовах глобальних змін, що відбуваються в сучасній світовій економіці, необхідно аналізувати сучасні тенденції розвитку ринків праці та зайнятості відповідно до тенденцій НТП і технологічного поступу. З огляду на це особливої актуальності набуває завдання поліпшення якості системи підготовки кадрів, оскільки у глобальному масштабі гостро відчувається тенденція відставання темпів і рівня освіти у галузі інформатики й інформаційних технологій від відповідних темпів і рівня розвитку інструментальних засобів. В Україні ця проблема є особливо гострою через низьку оснащеність навчальних закладів сучасними засобами інформатики та погіршення якості професорсько-викладацького складу цих закладів.

З одного боку, Україна готує і має значну кількість висококваліфікованих фахівців з інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), математики, кібернетики; у країні постійно зростає та поновлюється парк комп'ютерної техніки (до 3,5 млн. одиниць щорічно), сучасних систем і засобів телекомунікації, зв'язку; високою є ступінь інформатизації банківської сфери. З іншого боку, до цього часу не сформована повною мірою нормативно-правова база належного функціонування «інформаційного суспільства» (створення інформаційних електронних ресурсів і захист прав інтелектуальної власності на них, впровадження електронного документообігу; захист інформації тощо).

Ситуацію обтяжує відсутність як державної підтримки виробництва засобів інформатизації, програмних засобів і впровадження ІКТ, так і координації зусиль державного та приватного секторів з метою ефективного використання наявних трудових ресурсів.

У результаті, в рейтингу країн за Індексом технологічної готовності Україна посіла 93 позицію зі 131 країни світу з індексом 2,7. Для порівняння: Росія – 3,0 (72 позиція); Польща – 3,4 (51); Швеція – 5,9 (1 позиція) [1, С.16].

Важливий аспект ефективності функціонування ринків праці пов'язаний з їх структурою та системними характеристиками. Так, досвід багатьох країн свідчить про те, що ефективна стратегія зайнятості враховує макроструктурні галузеві та територіальні реалії.

Коли йдеться про макроструктурний рівень зайнятості, то насамперед маються на увазі підтримка найбільш ефективних форм господарювання, акцент на певних організаційних підходах до організації бізнесу. Аналіз показників продуктивності праці, здатності до впровадження новітніх інноваційних розробок на початку інформаційної доби підтверджує перспективність корпоративних форм господарювання. Причому, з огляду на реалії глобалізації, особливої значущості набув випереджаючий розвиток високотехнологічних секторів обробної промисловості та сфери послуг, у якій відбувається створення інформаційних продуктів. У сучасних умовах приріст робочих місць (зокрема, у США) «забезпечується, насамперед, високотехнологічними секторами економіки» [2, С.18]. Можливості започаткування власного бізнесу кваліфікованими фахівцями залежать, насамперед, від успішності їх кар'єри у ТНК, оскільки «Власна справа» зовсім не є ідеалом талановитого і працьовитого американця чи європейця. Скоріше, це пристойний «соціальний притулок» для тих, хто не втримався на гребені суспільного прогресу. Водночас сучасна держава повністю усвідомлює обмежені можливості дрібного бізнесу і не очікує від нього істотного економічного результату. Скільки б не було у країні зайнятих індивідуальним і дрібним підприємництвом, основна частина ВВП створюється на великих підприємствах, які, як правило, належать ТНК, де всі працівники (включаючи вищу ланку менеджменту) за соціальним статусом є найманими. В індустріальних країнах середній клас, опору сучасного демократичного суспільства, становлять не дрібні власники та підприємці, а в абсолютній більшості - наймані працівники.

На макроструктурному рівні дедалі частіше доводиться враховувати реалії інтеграційного розвитку сучасних міждержавних об'єднань. Наприклад, проблематика регулювання ринку праці в ЄС органічно включає безліч узгоджень і соціальних аспектів. Скажімо, у більшості сусідніх з державами ЄС країн рівень безробіття є високим, причому найчастіше доводиться вирішувати складне завдання інтеграції у ринки праці великої кількості молодих людей. Але, узагальнюючи, справедливою можна визнати позицію, згідно з якою наочним показником успіху ЄС повинне стати зростання рівня життя, а її головним економічним пріоритетом - боротьба з бідністю. Крім того, ця політика прагне встановити між ЄС і країнами-партнерами більш тісні економічні й політичні зв'язки [3, С.58].

Провідне місце зайнятості у системі соціальних і економічних проблем суспільства зумовлює необхідність забезпечення належної ефективності функціонування служб сприяння продуктивного використання трудового потенціалу країни. В сучасних умовах служби працевлаштування не тільки здійснюють реєстрацію безробітних, виявляють пропозицію вакансій, проводять тестування претендентів на посади для визначення їхньої кваліфікації, але й виконують функції координаторів професійної освіти, переорієнтації зайнятості у певних регіонах відповідно до стратегічних цілей загальнодержавного й регіонального розвитку.

Окрім держави, на сферу зайнятості істотно впливають організації, що об'єднують носіїв господарсько-трудова відносин, і нерідко реалізують державну політику на ринку праці. Реалізація міжнародних факторних переваг в умовах глобалізації передбачає забезпечення можливостей якнайповніше виявляти творчі здібності й інтелектуальний потенціал працівника. З цим пов'язана і диверсифікація способів фінансової винагороди. Так, оплата праці, насамперед виплати працівникам заробітної плати (яка спирається на об'єктивні критерії та показники результативності, продуктивності, ефективності праці), дедалі більшою мірою доповнюється виплатами й пільгами, при цьому використовуються бюджетні й позабюджетні фонди, створювані на державному та регіональному рівнях, а також приватними суб'єктами, у масштабі окремих суб'єктів господарювання, на корпоративному рівні.

У цьому контексті необхідно зазначити, що вплив глобалізації світової економіки на розвиток національних ринків праці передбачає виокремлення як позитивних, так і негативних наслідків цього впливу. Серед основних позитивних і негативних наслідків впливу глобалізації світової економіки та економічної кризи на розвиток національних ринків праці вітчизняні вчені-економісти відзначають:

- посилення тенденції глобалізації світової економіки обумовлює необхідність забезпечення відповідності розвитку країни вимогам інноваційного суспільства, що передбачає необхідність підвищення конкурентоспроможності робочої сили за рахунок її включення до системи безперервної освіти. З іншого боку, поглиблення міжнародного поділу праці, яке потребує забезпечення відповідності рівня кваліфікації працівників потребам високотехнологічних виробництв, стимулює попит економіки на високоосвічених спеціалістів, здатних сприймати нові знання;

- важливим аспектом впливу глобалізації на розвиток національного ринку праці є можливості залучення кваліфікованої іноземної робочої сили, отримання вітчизняними працівниками, включеними у систему

міжнародного розподілу праці, досвіду роботи, вдосконалення отриманих знань, що у подальшому сприятиме підвищенню рівня їхньої професійної мобільності на міжнародному ринку праці.

До негативних наслідків впливу глобалізації світової економіки на розвиток національних ринків праці більшість фахівців відносять:

- збереження застарілої структури зайнятості внаслідок можливостей реалізації інтересів економічно розвинених країн у системі міжнародного розподілу праці, невідповідності структурних зрушень у трансформаційних економіках вимогам інноваційних змін;

- погіршення якості людського капіталу внаслідок можливого закріплення спеціалізації працівників на виконанні жорстко регламентованих операцій, що дестимулює чиним впливом на їх професійне зростання, можливого відпливу висококваліфікованої робочої сили за кордон, утримання неконкурентної заробітної плати, що обмежує розширене відтворення робочої сили;

- зниження якості стандартів освіти, їх невідповідності вимогам інноваційної економіки, посилення конкурентного тиску з боку зарубіжних освітніх закладів;

- наростання деформаційних змін у професійно-кваліфікаційній структурі робочої сили [4, С.23].

Домінування позитивних або негативних наслідків впливу глобалізації світової економіки залежить від можливостей національної економіки до високої інноваційної активності, розробки новітніх технологій, підготовки висококваліфікованих кадрів.

Зростаючі виклики глобалізації роблять практично безальтернативним інноваційний шлях економічного розвитку України, в основі якого – відтворення систем високопродуктивних технологій, кваліфікованих кадрів і організації виробництва, що реалізують сучасні досягнення науково-технічного прогресу і забезпечують оволодіння сучасними інноваційними чинниками конкурентоспроможності та оптимізацію використання національних ресурсів. [5, С.88].

Аналіз сучасного стану й тенденцій розвитку українського ринку праці свідчить про наявність певних негативних наслідків впливу глобалізації та посткризових явищ. Вперше за останні 10 років відбулось стрімке зниження обсягів промислового виробництва (за підсумками 2009 р. відставання від обсягів виробництва попереднього року становило 21,9 %) [6, с. 3]. Скорочення обсягів вітчизняного виробництва зумовило звуження потреби в робочій силі. Зокрема, кількість вільних робочих місць (вакантних посад), заявлених підприємствами, установами й організаціями до служби зайнятості у грудні 2009 р., зменшилась на 9,5 тис, або на 12,6 %, і на кінець місяця становила 65,8 тис. одиниць. Із зазначеної кількості вільних робочих місць (вакансій) 42,1 % передбачалася для робітників, 42,6 % - для службовців і майже кожне сьоме вільне робоче місце - для осіб, які не мають професії.

Навантаження незайнятого населення, яке перебувало на обліку державної служби зайнятості, збільшилось з 71 особи на 10 вільних робочих місць (вакантних посад) на кінець листопада 2009 р. до 82 осіб на кінець грудня [6, с. 70].

Незважаючи на те, що промислове виробництво в Україні в 2010 році зросло на 11% після падіння роком раніше на 21,9% [7], кількість незайнятих громадян, які перебували на обліку в державній службі зайнятості, зросла з 542,8 тис. осіб на 1 січня 2010 р. до 564,0 тис. осіб на 1 січня 2011 р.. Середньомісячна кількість економічно активного населення віком 15-70 років становила 22,2 млн. осіб, з яких 20,4 млн. були зайняті економічною діяльністю, а решта (1,8 млн.) - безробітні, тобто особи, які не мали роботи, але активно її шукали як самостійно, так і за допомогою державної служби зайнятості. Рівень зайнятості населення становив: у віці 15-70 років - 58,9%, а в працездатному віці - 66,0%. Рівень безробіття (за методологією МОП) серед економічно активного населення віком 15-70 років становив 8,0%, а працездатного віку - 8,7%. Причому кількість вільних робочих місць (вакантних посад), заявлених підприємствами, установами й організаціями до служби зайнятості, у грудні 2010 р. зменшилась на 10,1 тис., або на 13,7%, і на кінець місяця становила 63,9 тис. [8, С.3].

Разом з тим, глобалізація світової економіки призводить до загострення конкуренції на світових ринках праці. У сучасних умовах вирішальним чинником розвитку ринку праці є якість робочої сили, а саме: рівень освіти, професійна підготовка, рівень кваліфікації, досвід роботи. За оцінками як західних, так і вітчизняних економістів, в умовах глобалізації і технічної революції дедалі актуальнішою стає проблема скорочення попиту на некваліфіковану робочу силу й зростання на кваліфіковану, на тих працівників, які володіють суміжними професіями та таких, які здатні до освоєння нових знань та до перенавчання. У багатьох країнах, навіть за розвинутої системи освіти, відчувається надлишок некваліфікованої робочої сили та нестача кваліфікованих працівників. Така нестача часто компенсується дорогим імпортом кваліфікованих кадрів, здебільшого через механізм зайнятості у системі ТНК. З одного боку, це призводить до необхідності міграції надлишку некваліфікованих працівників, а з іншого - до можливості підготовки кваліфікованих кадрів на місцях.

Наразі у підготовці кваліфікованих кадрів в Україні назріли значні проблеми, до яких можна віднести скорочення державних інвестицій в освіту, науку, наукове обслуговування тощо. У країні зберігається достатньо низький попит на фахівців у галузях, які визначають розвиток науково-технічного прогресу. Крім того, практично відсутня диференціація в оплаті праці висококваліфікованих і низькокваліфікованих працівників. Достатньо гострою залишається проблема відтоку кадрів як за межі країни, так і всередині неї, тобто перехід з наукоємних галузей і виробництв до таких сфер зайнятості, які не вимагають високої кваліфікації, але приносять значний дохід.

Надзвичайно серйозною для України є проблема зовнішньої інтелектуальної міграції. За оцінками науковців, Україна наприкінці ХХ ст. втратила до 20 % свого інтелектуального потенціалу в результаті

еміграції та відпливу в інші сфери економіки найпідготовленішої робочої сили. Україна досягла порогу «критичної маси» інтелектуальної еміграції, за яким можливі незворотні наслідки.

Одним із проявів впливу глобалізації є розширення простору «інформаційного суспільства», перехід до якого зумовлює необхідність змін основ виробництва, зайнятості та кваліфікації робочої сили, а також соціальної структури суспільства та її системи цінностей. Унаслідок синергійного ефекту глобалізації та технологічних змін у сфері зайнятості відбуваються фундаментальні зрушення, проявом яких є коливання співвідношень «старих» і «нових» сфер економічної діяльності, що не може не позначитися на розвитку ринку праці.

Висновки. Таким чином, з метою мінімізації негативних наслідків глобалізації на розвиток ринку праці в Україні в умовах поширення посткризових явищ в економіці доцільно запровадити ряд заходів.

По-перше, в умовах посилення глобалізації і створення транснаціональних ринків праці необхідно забезпечувати мотивацію до ефективної праці, сприяти залученню соціальних інвестицій у розвиток людського капіталу, які безпосередньо впливають на рівень інноваційної активності.

По-друге, враховуючи негативні наслідки впливу глобалізації на зайнятість населення, необхідно посилити державний контроль за експортом робочої сили, захистити права українських працівників за межами країни, здійснити кардинальні заходи щодо недопущення нелегальної трудової міграції, вдосконалити міграційну політику.

По-третє, необхідно стимулювати залучення державних інвестицій на створення робочих місць у високотехнологічних галузях, забезпечувати захист вітчизняних виробників за рахунок обмеження імпорту готової продукції.

Список використаних джерел

1. Стабільна ринкова економіка – умова високої зайнятості та економічного зростання. Аналітична доповідь. Центр Разумкова.// Національна безпека і оборона,- №7, 2010р.
2. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования : [пер. с англ.] / Белл Д. - М.: Academia, 1999. - 500 с.
3. Enlargement Strategy and Main Challenges 2006-2007. Including annexed special report on the EU's capacity to integrate new members. Communication from the Commission to the European Parliament and the Council. Commission of the European Communities. - Brussels, 2006.
4. Лісогор Л. Виклики та ризики ринку праці України / Л. Лісогор // Соціальна політика.- №8, 2008р.
5. Послання Президента України В.Януковича до Українського народу (з експертною доповіддю НІСД «Україна ХХІ століття. Стратегія реформ і суспільної консолідації») / укладач А.В.Єрмолаєв. – К.: НІСД, 2011 – 128с.
6. Про соціально-економічне становище України за 2009 рік : Доповідь. Держкомстат України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
7. Промислове виробництво в Україні в 2010 році зросло на 11% // Економіка, 17 січня 2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.newsru.ua/finance/17jan2011/prompro.html>
8. Соціально-економічне становище України за 2010 рік. // Урядовий кур'єр. - №15, від 27 січня 2011р.

УДК 339.137.2:553.041

САБАДИРЬОВА А.Л., к.е.н., доцент,

САЛАВЕЛІС Д.Є., аспірант

Одеський державний економічний університет

ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПОТЕНЦІАЛУ ПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА

Анотація. У статті розглянуті тенденції формування конкурентоспроможності потенціалу підприємств промислових, фактори конкурентоспроможності потенціалу підприємств в переробній галузі за умовами сучасного ринкового середовища.

Ключові слова: промисловість, виробництво, потенціал промислового підприємства, конкурентоспроможність.

Annotation. In the article the considered tendencies of forming of competitiveness of potential of enterprises industrial, factors of competitiveness of potential of enterprises at processing industry on the terms of modern market environment.

Keywords: industry, production, potential of industrial enterprise, competitiveness.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Конкурентоспроможність потенціалу промислового підприємства формується в світовому ринковому просторі за конкурентними стратегіями розвитку. Фактори ресурсозбереження за конкурентними стратегіями розвитку промислового підприємства змінюють моделі і покоління техніки, технологічні засоби виробництва, форми і методи організації виробничих процесів і праці, підвищують якість продукції, удосконалюють методи управління персоналом, інформаційні та комунікаційні